

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala
Universitetsbibliotek
Box 510
752 37 Uppsala

Lars Burman
Överbibliotekarie

E-post
lars.burman@ub.uu.se

Telefon
018-471 39 10
070-425 03 69

Besöksadress
Carolina Rediviva
Dag Hammarskjölds väg 1

Hemsida
www.ub.uu.se

VERKSAMHETSBERÄTTELSE

2018-03-27

UB 2018/17

Uppsala universitetsbiblioteks verksamhetsberättelse 2017

Härmed överlämnas Uppsala universitetsbiblioteks verksamhetsberättelse för 2017.

Bibliotekets uppdrag är att ge bästa möjliga stöd inom sin del av universitetets infrastruktur. Detta skall ske på ett kostnadseffektivt sätt. Uppsala universitetsbiblioteks uppgift är att svara för hela lärosätets biblioteksstöd. Det är organisatoriskt placerat direkt under Rektor.

Biblioteket har ambitionen att - tryggt i sin snart 400-åriga historia - ge modernast möjliga digitala och fysiska biblioteksstöd. Visionen för biblioteket formuleras i dess Mål och strategi-dokument, som antogs av Biblioteksnämnden i april 2017 (UFV 2017/30). Där understryks att biblioteket är en infrastruktur för forskning, utbildning och samhällets kunskapsutveckling. Förmedling och tillgängliggörande är centrala begrepp, liksom integrationen i universitetet som helhet. Resurser för forskning, undervisning och lärande skall snabbt, smidigt och okomplicerat ställas till användarnas förfogande. Biblioteket skall vidare vara tydligt i sin identitet och klargöra sin roll som stark inrättning för kunskapsinhämtning, kunskapsspridning, kunskapsutveckling, kunskapsrespekt och kunskapsbevarande.

Ett universitetsbibliotek har fyra huvuduppgifter: utveckling av samlingar, interaktion med forskning/utbildning, vetenskaplig kommunikation/publicering samt utvecklande av fysiska platser för studier och forskning. Verksamheten sträcker sig från vård av kulturarvssamlingar till digitalisering och systemutveckling. Universitetsbiblioteket finns på elva platser i Uppsala och Visby.

Verksamhetsberättelsen för 2017 disponeras utifrån universitetsbibliotekets övergripande Mål och strategier. I det inledande avsnittet beskrivs de omfattande organisationsförändringar som har gjorts och hur ekonomin har utvecklats under året. När siffror nedan sätts inom parentes gäller dessa 2016.

Organisation och ekonomi

En omfattande omorganisation av universitetsbiblioteket påbörjades vid 2015 års utgång, och är formellt avslutad även om arbetsätt fortfarande är under utveckling och den fulla potentialen av omorganisationen ännu inte fullt hämtats hem. För detta behövs ännu mer samverkan och specialisering inom arbetsplatsen.

Biblioteket består av fyra avdelningar: Avdelningen för ämnesbibliotek, Kulturarvsavdelningen, Avdelningen för bibliotekstöd och Administrativa funktioner. Organisationen har blivit plattare och ger förutsättningar för ett starkare och mer aktivt medarbetarskap. Genom den nya organisationen har en mer sammanhållen chefsgrupp skapats, vilken deltar i strategiska beslutsprocesser och operativt samverkar till hela bibliotekets nytta. Verksamhetsutveckling sker i process-, team- och projektform.

För att ensa och effektivisera arbetsätten har linjeorganisationen kompletterats med ”hängrännor” i form av processpar: ”Media och samlingar”, ”Informationstjänst” och ”Studie- och forskningsstöd”.

Den nya organisationen ger förutsättningar för att fortsatt kunna ge tillräckligt omfattande och modernt biblioteksstöd i en period då intäkterna inte ökar i samma takt som kostnaderna. Förutom ekonomisk effektivisering har omorganisationen även syftat till att öka nyttan för användarna, utveckla medarbetarnas kompetens samt understryka bilden av ett högpresterande universitetsbibliotek under stark utveckling.

Sammanlagt hade universitetsbiblioteket vid 2017 års utgång 180 (182) årsarbetskrafter, varav 114 (116) bibliotekarier. Sett över ett längre tidsspänn har antalet anställda minskat kraftigt; år 2000 arbetade 219 personer inom biblioteket. Samtidigt som arbetsuppgifterna blivit fler kräver de större specialisering.

Stor återhållsamhet har iakttagits vad gäller nyanställningar men verksamhetsutvecklingsbehoven inom främst de digitala områdena har krävt att ny kompetens knutits till biblioteket. En pressad administrativ situation i en alltmer centraliserad verksamhet har också krävt insatser. Förändringar inom personalstyrkan ställer krav på kompetensöverföring och kompetensförnyelse. Varje gång personalresurser frigörs inom organisationen (pensionsavgångar, tjänstledigheter, effektiviseringar) görs en noggrann analys av var i organisationen en eventuell rekrytering medför störst nytta. Genom att betrakta universitetsbiblioteket som en sammanhållen arbetsplats skapas effektivitetsvinster. Det skall understrykas att många av de icke ersatta pensionsavgångar medför kompetensförluster.

Under 2017 har biblioteksnämnden beslutat om nya mål och strategier samt nio prioriterade verksamhetsområden för 2018-2020:

- 1) skapa en samlings- och bevarandestrategi
- 2) göra fler kataloger digitalt sökbara
- 3) utveckla arbetet med vetenskaplig kommunikation
- 4) intensifiera samarbetet med fakulteterna vad gäller utbildningsinsatser
- 5) kraftigt öka digitaliseringen av kulturarvsmaterial
- 6) utveckla lokalerna inom biblioteket
- 7) medverka i och utveckla nationella infrastrukturella samarbeten

- 8) öka ansträngningarna att söka externa projektmedel
- 9) fortsätta det interna förändrings- och utvecklingsarbetet

Vid biblioteket bedrivs sedan tidigare flera externt finansierade infrastrukturprojekt – inte sällan med höga krav på forskningskompetens. I oktober meddelade Riksbankens Jubileumsfond att 1,9 mnkr anslagits för projektet ”Biblioteket vid Leufsta bruk”, som är ett samarbete med nationalbiblioteket i Nederländerna, De Koninklijke Bibliotheek.

Universitetsbibliotekets resultat 2017 uppgick till -3,6 mnkr vilket är en försämring i förhållande till 2016 års resultat på -1,7 mnkr. Resultatet 2017 var emellertid bättre än budgeten som var -3,9 mnkr. Det balanserade kapitalet per den 31 december 2017 är ett underskott på -6,1 mnkr, vilket motsvarar 2,4 % av bibliotekets omsättning.

2017 var intäkterna sammantaget 256,7 mnkr, vilket är en ökning med 1,7 mnkr i jämförelse med 2016. De biblioteksgemensamma intäkterna har ökat med 6,3 mnkr vilket till stor del förklaras genom vetenskapsområdenas ökade tilldelning. Övriga intäkter har minskat med 4,6 mnkr. Minskningen består av sänkta GU- och FoU-bidrag med 1,7 mnkr på grund av färdigavskrivna ombyggnadsprojekt samt minskade avgiftsintäkter med 2,9 mnkr. Under 2017 har UUB dessutom haft en engångsintäkt för RFID-införandet om 1,6 mnkr. Utnyttjandet av UUB:s fonder har legat 0,8 mnkr lägre än 2016.

Kostnaderna uppgick 2017 till 260,3 mnkr, +3,6 mnkr i jämförelse med 2016. Antalet anställda har minskat med två heltidsekvivalenter under året. Det är en mindre minskning än planerat beroende på behov av att säkra nyckelkompetenser. Personalkostnaderna har under året ökat med 3,0 mnkr vilket i huvudsak beror på löneökningar. Kostnaderna för medieinköp i form av databaser, tidskrifter och böcker uppgick till 59,0 mnkr 2017, vilket är en ökning med 1,8 mnkr. Bakgrunden till ökningen är höjda priser på prenumerationer och ett växande universitet.

Diskussioner om mediesituationen pågår kontinuerligt med institutioner och vetenskapsområden. Vid inköp av databaser och tidskriftsprenumerationer ingår universitetsbiblioteket i ett konsortium tillsammans med andra lärosäten och myndigheter i landet för att på så sätt hålla ner kostnaderna.

En växande företeelse är så kallade off-set-avtal som innebär att forskarnas direkta kostnader (APC:er) för OA-publicering elimineras. Istället ökar kostnaderna för biblioteksavtalen.

Det förtjänar att påpekas att förlagens kraftiga prisökningar för media – uppemot 5 % per år – upplevs som ett internationellt problem för universitet och högskolor. Kraftfulla försök att nå bättre avtal bedrivs såväl internationellt som i Sverige.

Samlingar

Kärnan i biblioteksuppdraget är att ställa informations- och kunskapsresurser till användarnas tjänst. Nyckelord i arbetet är nyförvärv, professionalitet, effektiva lokaler, utbildning och information till brukarna, målgruppsanpassad åtkomst, systemutveckling och bevarandeinsatser. Under 2017 avsattes drygt 59,0 (57,3) mnkr för inköp av främst digitala men också fysiska informationsbärare. Det fysiska beståndet uppgår till 149 183 (150 636) hyllkilometer. Universitetsbiblioteket tillhandahöll under det gångna året 557 427 (539 097) e-böcker, 30 020 (30 167) elektroniska tidskrifter och 225 (215) databaser. Jämförelser mellan fysiska och digitala medieresurser är vanskliga men trots de 15 hyllmilen böcker och tidskrifter kan biblioteket idag bedömas ha mer licensierade digitala än fysiska medier.

Utnyttjandet går fortsatt upp. Under 2017 gjordes 5 843 672 (4 965 277) miljoner universitetsinterna fulltextnedladdningar ur databaser, e-böcker och e-tidskrifter. I enlighet med bibliotekets strategier prioriteras digitala förvärv även om det vetenskapliga och pedagogiska landskapet är sådant att pappersbundna medier också måste tillhandahållas. Antalet lån av fysiska böcker minskar långsamt. 2017 var antalet 178 378 (182 231).

Årsproduktionen av digitaliserat äldre material har 2017 dubblerats. Unika och eftertraktade samlingar, som exempelvis Copernicus bibliotek, har digitaliserats i sin helhet och är därmed fritt tillgängliga via Alvin, plattformen för digitala samlingar och digitaliserat kulturarvsmaterial. Alvin innehåller i dagsläget över 140 000 poster.

Vid Kulturarvsavdelningen har under året beställningsformulär på webben införts och ersätter i princip beställningssedlar på papper. Samtidigt blir allt mer sökbart digitalt. Antalet kulturarvsposter från Uppsala i Libris ökar stadigt och är nu c. 47 000 (c. 41 500). Ett pilotprojekt med katalogdigitalisering avslutades under hösten 2017, nämligen den så kallade Lagerberg-katalogen för musiktryck.

Interaktion

Universitetsbibliotekets dagliga samspel med forskarna, lärarna och studenterna vid Uppsala universitet har nu getts en formell ram genom inrättandet av Biblioteksnämnden och Biblioteksråden. Ämnesbiblioteksavdelningens enhetschefer ingår som ledamöter inom universitetets intendenturstyrelser och får därigenom goda möjlighet att interagera med prefekter och föreståndare.

Bibliotekets förvärvsplaner revideras tillsammans med institutionernas kontaktpersoner för att fånga upp nya behov och göra rätt prioriteringar – ambitionen är att göra användarstyrda och/eller användarnära förvärv.

Central är bibliotekets undervisningsverksamhet, vilken ägnas bland annat grundläggande och avancerad informationssökning och referenshanteringssystem. Även doktorandundervisning i informationssökning bedrivs. Under året har 1374 (1471) timmar undervisning meddelats av sammanlagt 47 (54) olika personer inom biblioteket. Antal deltagare var 16 264 (16 121). Dessutom görs olika specialsatsningar, exempelvis kring studieteknik. I samarbete med institutioner inom Engelska parken och BMC har biblioteket börjat skapa, och i vissa fall använda digitala kurser gällande informationskunskap.

Samverkan sker också med parter utanför universitetet. Mest utvecklat är DiVA-samarbetet, men också arbetet inom Alvin-konsortiet. Diskussioner har under höstterminen förts med Högskolan Gäve som önskar undersöka möjligheten av out-sourcing av vissa tjänster. Redan idag outsourcar SGU sin biblioteksverksamhet till Uppsala universitetsbibliotek. Även andra aktörer har vänt sig till biblioteket med likartade förfrågningar och diskussioner pågår.

Almedalsbiblioteket i Visby är landets enda sambibliotek. Det är såväl en del i universitetsbiblioteket som huvudbibliotek för Gotlands folkbiblioteksverksamhet. Under året har en översyn av Almedalsbiblioteket påbörjats genom att en projektledare har anställts som även leder det dagliga arbetet. Arbetet syftar till bättre resursutnyttjande och verksamhet.

Samverkan nationellt och internationellt sker även genom deltagande i olika nätverk, konferenser och organisationer. Biblioteket är en aktiv medlem av internationella sammanslutningar som IFLA, LIBER, EAHIL och CERL. Av särskild betydelse är bibliotekets arbete inom universitetsnätverken U4 och Matariki.

Publicering

Arbetet kring vetenskaplig kommunikation ("scholarly communication") handlar om publiceringsdata, information om publiceringsvägar, stöd till forskningsspridning, insatser inom Open Access och inom Open Science. Vid biblioteket genomförs en väsentlig del av detta arbete inom DiVA-miljön. DiVA är dels ett nationellt samarbete som organiseras från Uppsala och 2017 fick sin 47:e medlem. Inom det nationella DiVA-samarbetet har under året en styrgrupp tillskapats och arbete pågår för att befästa och utveckla DiVA-samarbetet. Överbibliotekarien i Uppsala är fortsatt ordförande.

Fulltextnedladdningarna ur hela DiVA-systemet uppgick under året till 47 (44) miljoner. Uppsala universitets andel var 2,78 (2,93) miljoner. Under 2017 laddades 7447 (6481) nya fulltexter upp från Uppsala universitet i

DiVA-portalen. Biblioteket har under 2017 anställt en bibliometriker och tillsammans med universitetsförvaltningen startat ett nätverk för bibliometrifrågor inom universitetet. Där lyfts bland annat frågor om kvalitetsarbetet i DiVA, ett nödvändigt arbete med tanke på att bibliometri används i resursfördelningssammanhang.

Biblioteket samordnar också universitetets utgivning av ca 75 publikationsserier i Acta Universitatis Upsaliensis. Grafisk produktion och Avhandlingsproduktion medverkade under året vid utgivningen av 420 bokprojekt, företrädesvis avhandlingar från Uppsala universitet. Avgifter och anslag till DiVA, Avhandlingsproduktion och Grafisk service svarar tillsammans med AUU:s försäljning till återförsäljare och direkt till kunder för en väsentlig del av bibliotekets externa intäkter.

Den fria tillgången till Open Access-resurser utgör ett stort skifte inom biblioteksväsendet. Till de stora bibliotekens uppgifter hör numera att publicera digitalt. Open Accesspublicering innebär också behov av nya finansieringsmodeller. Det blir allt vanligare att Open Accessaktörer söker frivillig finansiering från sina största användare. Universitetsbiblioteket bidrar till exempel till databasen ArXiv. Ett annat Open Accessinitiativ som stöds är Open Library of Humanities.

Den redan nämnda plattformen Alvin utvecklas vid Uppsala universitetsbibliotek och utgör ett redskap för digitaliserade samlingar, katalogisering och digitalt tillgängliggörande av kulturarvsmaterial. Löpande förs nu universitetsbibliotekets digitaliserade kulturarvsmaterial in i Alvin. Digitaliseringsflödet har effektiviserats vilket lett till en starkt ökad produktivitet: årsresultatet har som ovan nämnts fördubblats. En detaljerad digitaliseringsplan för 2018 har antagits. Plattformen Alvin används även av universitetets museer. Konsortiesamarbetet med Lunds och Göteborgs universitetsbibliotek har intensifierats inför den stora utlysning av digitaliseringsmedel som VR gör 2018.

Platsskapande

Under året har två digitala labb inrättats, ett vid Ångströmsbiblioteket och ett vid Ekonomikums bibliotek. Ångström Visualisation Lab öppnades i september och utgör en miljö där studenter, forskare och lärare kan utforska digitala metoder och visualisera sina arbeten via teknik som Virtual Reality, touchskärmar och program. En vecka senare invigdes Ekonomikum Digital Library Lab som likaledes är en flexibel och kreativ lärmiljö där det på olika sätt är möjligt att utforska data, multimedia och visualiseringsteknik.

Under 2017 inleddes en större ombyggnad av Carolina Rediviva, som syftar till att centrala delar av entréplanet skall kunna användas effektivare. Återinvigningen sker kring sommaren 2019. Ett större kafé/restaurang

skapas, bibliografgången renoveras och en mindre konferensdel samt en ny utställningssal inrättas. För de senare ändamålen har bidrag erhållits från Beijerstiftelsen respektive Knut och Alice Wallenbergs stiftelse.

Ombyggnaden har medfört stora omflyttningar på Carolina. Många medarbetare är utlokaliserade till tillfälliga arbetsplatser i Observatoriet. För Kulturarvets del har särskilt konserveringen och kart- och bildverksamheten berörts. Konserveringsstudion omfattar under ombyggnadsperioden en betydligt mindre yta och vissa kart- och bildmagasin behövde skyndsamt evakueras på grund av borrningsarbeten som inte aviserats.

Övergången till systemet RFID (Radio Frequency Identification) innebar mycket arbete och väsentliga kostnader, men ger nya tekniska förutsättningar att identifiera material och därmed förenklade låne- och framtagningsprocesser. Närmare 800 000 objekt har ”chippats”, och alla anställda inom biblioteket har deltagit i detta arbete.

Införandet av ett nytt system för skrivare och kopiatorer har inneburit stora arbetsinsatser.

Universitetsbiblioteket har 2017 anordnat åtta ”En kvart över”, föredrag där forskare presenterar sitt arbete för studenter och allmänhet.

Biblioteken utgör många studenters viktigaste arbetsplats och skall vara dynamiska miljöer för tyst läsning, sociala möten, undervisning, grupparbeten och professionell rådgivning. Trygghet har alltmer framhållits som en väsentlig faktor i arbetsmiljön. Trots ombyggnadsarbetena i Carolina har många studieplatser kunnat erbjudas i huset, och ämnesbiblioteken på campusområdena har fortsatt varit centrala arbetsplatser för studenter och forskare. Under 2017 har biblioteket haft öppet 3462 (3513) dagar och registrerat sammanlagt 1 137 292 (1 628 003) besökare (exklusive Almedalsbiblioteket). Ombyggnadsarbetet på Carolina Rediviva svarar med säkerhet för huvuddelen av den kraftiga minskningen. Hur stor nedgången egentligen var är emellertid osäkert eftersom besöksräknaren var ur funktion en längre period vid byggenskapens början.

I Carolina Redivivas utställningssal visades in på det nya året den serietidningsutställning som öppnades i september 2016. Hela utställningssalen stängdes därefter inför ombyggnaden. Under ombyggnaden har biblioteket publicerat en digital utställning på webbplatsen och på en skärm i entrén. Många turister har efterfrågat Silverbibeln. Intresset var sådant att en enkel faksimilutställning i hast fick anordnas i anslutning till Carolinas provisoriska entré.

Bibliotekets äldre samlingar har alltså inte kunnat visas för allmänheten i Uppsala, men i gengäld har många föremål kunnat beskådas på andra håll i världen. Objekt har lånats ut till tio utställningar, bland annat i Berlin,

Wittenberg, Goslar och Riga. Det största lånet gick till Würzburg och omfattade ett 30-tal volymer, äldre tryck och handskrifter. Många av lånen avsåg utställningar med anledning av reformationsjubileet.

Säkerhetsarbetet är viktigt, inte minst för de unika kulturarvssamlingarna. Under 2017 har kameror kunnat installeras i vissa delar av bibliotekets icke-publika delar. Ett första heldagsseminarium med universitetets säkerhetsavdelning genomfördes i december 2017 då det kunde konstateras att universitetsbiblioteket i dess helhet även fortsättningsvis står inför många utmaningar på trygghets- och säkerhetsområdet. Fortsatta ansträngningar görs för att förbättra säkerheten för samlingar, personal och besökare.

Carolina Rediviva spelar en viktig roll inte bara för Uppsala universitets representation utan också för dess varumärke. Ombyggnaden har inte hindrat en lång rad av specialvisningar. Många av dessa gjordes för universitetets prominenta gäster. 80 grupper av besökande togs emot med sammanlagt 1072 personer. För andra gången genomfördes Sista aprilfirandet med Orphei Drängar på Carolinas trappa. Utomhuskonserten inleddes några minuter efter klockan tre och antalet personer utanför Carolina ökade ytterligare. Polisen uppskattade publikantalet till 45 000 (35 000) och för andra året i rad kan jag skriva att aldrig tidigare har så många människor samlats framför en svensk biblioteksbyggnad.

Förutsättningar för att uppnå målen och strategierna

I bibliotekets nya mål- och strategidokument framhålls som en särskild punkt behovet av samarbete, enhetliga processer och gemensamma förhållningssätt. Arbetsmiljön skall vara god och biblioteket en attraktiv arbetsplats med högt kompetent personal. För att öka nyttan och stärka samhällsrelevansen ska bibliotekets tjänster och samlingar synliggöras.

Centralt i det interna kommunikationsarbetet har 2017 – liksom tidigare år – varit att betona vikten av ett fokuserat och väl samordnat biblioteksarbete och att understryka att universitetets behov står i centrum för biblioteksverksamheten. Chf-utbildning har ägnats särskild omsorg, men satsningen på medarbetarskap har också fortsatt. Utbildningsinsatser inom lika villkors-området har gjorts löpande. Våren 2017 genomfördes en medarbetarundersökning. Resultat av årets undersökning får bedömas som gott. Siffrorna är gröna förutom vad gäller organisations- och målfrågor, där undersökningen pekar på förbättringspotential. Osäkerheten är begriplig mot bakgrund av den omfattande omorganisation som genomfördes kort före undersökningen och det faktum att ett nytt Mål och strategi-dokument var under beredning.

I Uppsala universitets mål och strategier (UFV 2013/110) slås fast att universitetet skall bedriva världsledande forskning och förstklassig

UPPSALA
UNIVERSITET

VERKSAMHETSBERÄTTELSE

2018-03-27

UB 2018/17

utbildning. En självklar förutsättning för detta är biblioteksservice av högsta kvalitet. I dokumentet understryks att universitetsbibliotekets utveckling är en viktig strategi för att uppnå excellens och samhällsnytta.

Liksom förra året kan konstateras att den ekonomiska utvecklingen är fortsatt oroande. Ändå måste 2017 betraktas som ett framgångsrikt år för Uppsala universitetsbibliotek. Verksamhetsutvecklingen är stark och förflyttningen till moderna arbetssätt och prioriteringar stor. Medvetenheten om universitetsbibliotekets roll som vetenskaplig infrastruktur är ökande inom och utanför biblioteket.

I juni 2017 beslöt konsistoriet i universitetets verksamhetsplan för 2018 att inför 2019 göra en samlad översyn av universitetsbibliotekets finansiering. Översynen är välkommen eftersom bibliotekssektorns snabba utveckling kräver att uppdrag, arbetssätt och finansieringsmodeller löpande ses över.

Lars Burman
Överbibliotekarie
Uppsala universitetsbibliotek